

Tarihin Tanımazlıktan Geldiği Kadın: Nezihe Muhiddin

The Woman Ignored by History: Nezihe Muhiddin

*Berna Terzi Eskin**

Yaprak Zihnioğlu,
*Kadınsız İnkılâp: Nezihe Muhiddin,
Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği,*
İstanbul: Metis Yayınları, 2016, 3. bs..

Cumhuriyet'in ilanını müteakiben siyasal, hukuki, iktisadi, kültürel ve çeşitli toplumsal alanlarda "inkılâplar" olarak adlandırılan bir dizi reform gerçekleştirilmiş; bu radikal dönüşümlerin, müesses nizamın temelleri kılınması noktasında otoriter bir devlet politikası izlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve haliyle siyasal yapının değişmesiyle birlikte sosyal ve kültürel manada organik bir değişim/dönüşüm süreci yaşanmamış, gerçekleşmesi istenen değişikliklerin gerektirdikleri, yaşayış tarzına ve daha sonra doğrudan düşünce sistemine entegre edilmeye çalışılmıştır. Devrinin aydınları olarak tebarüz ve temayüz eden edebiyatçılar, gazeteciler ve siyasetçiler-ki o devirde öne çıkmış çoğu isim bu kimliklerden en az ikisine sahipti- bu yeni bakış açısı ve idrakin ikamesinde kilit konuma yerleştirilmiştir. Bir yandan siyasetçilerin söylemleriyle, yayımlanan gazetelerdeki yazılarla ve hatta karikatürlerle toplum kurucu kadronun bakış açısıyla karşı karşıya bırakılmış, öbür yandan tiyatro oyunları ve romanlar gibi edebî verimlerle birlikte değişimin halka bakan yönünün pürüzsüz bir şekilde sağlanabileceğine inanılmıştır.

.....
* Arş. Gör., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. İstanbul, Türkiye. bterzieskin@fsm.edu.tr

Böylesine sancılı bir evrede yaşanmakta olanlar her ne kadar erkeğin yapıcı, eyleyici, aktif oluşunun sorgusuz sualsiz kabul görüldüğü bir mekanizma içinde ilerliyor olsa da modernleşme çabaları en görünür, keskin ve bilinçli tezahürlerini kadın üzerinde gerçekleştirecekti. Devrin çeşitli süreli yayınlarındaki “Türk kadını nasıl olmalıdır?” sorusunun yanıtlarında, “kadınlık şuûnu” sayfalarında, “terbiye-i nisvân” konulu yazılarda dikkati çektiği gibi erkekler tarafından tanımlanmaya muhtaç, kamusal görünürlüğü yardım kuruluşlarındaki faaliyetlerle mahdut, 1926 medenî kanunundan mülhem aile kurmakla, fırsat eşitliğinden istifade noktasında aile reisi olan eşinden müsaade almakla ve inşa edilen devlete sağlıklı ve yavuz evlatlar yetiştirmekle memur kadınlar; bu dönüşüm süreci içerisinde kendilerine söylem noktasında yer bulabilse de eylemci olarak yer edinememiş, sistem devamlı surette kendileri üzerinden ilerliyor olsa da sistem kurucu bir mevkiye erişememişlerdir. Haliyle yalnızca seçme ve seçilme hakkı değil, bir dizi inkılâp kadınsız bir şekilde ilerliyor, mevcut reformlara dahil olmak isteyerek, seçme ve seçilme hakkı talep eden ve kendi seslerini erkek egemen sistemin içinde bir şekilde duyurmak isteyen kadınların sesleri hâkim atmosfer içerisinde yitip gitmeye mahkûm kalabiliyordu. Yaprak Zihnioğlu, titiz ve sistematik çalışmasında, Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin ne şekilde kurgulandığı meselesinin derinliklerine inerek, kadınların vatandaşlık haklarını elde etme noktasında nerede bulduklarını tartışmaya açıyor.

Zihnioğlu’nun *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği* adlı çalışması, *Nezihe Muhiddin: Bir Osmanlı Türk Kadın Hakları Savunucusu* başlığıyla Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda hazırladığı yüksek lisans tezinden istifade ederek hazırlanmıştır. Zihnioğlu’nun 1998 senesinde hazırladığı yüksek lisans tezi, Cumhuriyet’in ilanını müteakiben oluşmuş ve uzun yıllar devam etmiş kanonik söylemi sorgular nitelikte bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira yirmi kadar romanı ve üç yüze yakın öyküsü bulunan, *Kadın Yolu* adlı bir dergi çıkarmış ve çeşitli siyasi faaliyetleri ile de dikkat çekmiş bir şahsiyet olarak Nezihe Muhiddin, 1990’lı yıllara değin edebiyat tarihlerinde, antolojilerde, hatıralarda vs. kendisine yer bulamamıştır. Tüm

bunlarla birlikte söz konusu araştırma, mitleştirilmiş kimi tarihî şahsiyetlere ve olaylara da eleştirel gözle bakılabileceğini sezdiren, bu bağlamda yapılacak yeni çalışmalara örneklik teşkil eden, Nezihe Muhiddin ve Türk Kadın Birliği özelinde olmakla birlikte aynı zamanda bir dönem projeksiyonu çizen mühim bir örnektir. İlk baskısı 2003 senesinde yapılan kitap; Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş evresine ve reformların ikamesi sürecine, genelde ulus özelde kadın kimliği inşa faaliyetlerine, çeşitli koşullardan uzak, objektif bir yolla bakılabileceğinin imkânını da ortaya koyar.

Kadınsız İnkılap'ta gayesini; "Kemalistlerin 'kadın' kategorisinden kadınları nasıl dışlamak istediğini, yani ülkemizin tarihinde toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin nasıl kurulduğunu anlamaya, (...) politik alanın 'apaçık' ve kendiliğinden var olan bir alan değil, bilgi ve iktidar aracılığıyla tanımlanan, kurgulanan bir alan olduğunu görmeye çalışacağım." cümleleriyle izah eden Zihnioğlu, maksadını hasil eden bir giriş kısmıyla başlıyor çalışmasına. Evvela kadın-kimlik-cumhuriyet üçgeninde cevaplanmaya muhtaç bir dizi soru soran ve bu sorulara Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası ve Kadın Birliği çerçevesinde yanıt aramaya çalışacağını ifade eden Zihnioğlu'nun incelemesi, bu soruları birincil kaynaklar eşliğinde tartışmaya açıyor.

Zihnioğlu, giriş kısmının ardından çalışmasını iki ana bölüme ayırmıştır. Birinci bölümde Nezihe Muhiddin'in yaşam öyküsünden ve erken dönem Osmanlı hareket-i nisvânı ile II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı feminizminden başlayarak feminizm algısının Osmanlı-Türk toplumundaki izdüşümlerinden bahseden Zihnioğlu, ikinci bölümde evvela birinci dalga Cumhuriyetçi feminizmden ve Nezihe Muhiddin'in -kadın aktivistlerin yeni rejimden beklentilerinin yavaş yavaş sönmesinden de destek alarak- ekonomik, sosyal ve siyasi hakların temini için kurmak istediği Kadınlar Halk Fırkası'ndan ve bu fırkanın program taslağındaki "bazı düşünceler" nedeniyle kuruluşuna hükümet tarafından izin verilmediğinden söz açmıştır. Bu düşünceler, elbette kadınların seçimlere iştirak haklarını elde etmelerine dair olanlardır. Zihnioğlu, fırkanın kuruluşuna izin verilmemesinin sebebi olarak hükümetin kadın haklarını kendi çizdiği sınırlar içinde

sağlayarak kadın hakları alanının kazançlarını kimseye bırakmayı düşünmemesini gösterir. Nezihe Muhiddin'in gayretleri sanki hiç gerçekleşmemişçesine, kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olması meselesi sanki 1934 senesinde ilk kez gündeme geliyormuş gibi hareket edilmesi ve bilhassa mevcut hükûmetin yönlendirmeleriyle kadın haklarının edinilmiş değil bahşedilmiş haklar olarak lanse edilmiş olması Zihnioğlu'nun bu görüşünü destekler niteliktedir.

Hükûmetten izin alamayan Kadınlar Halk Fırkası'ndaki isimlerin kurduğu ve fırkadan daha zararsız olduğu için kabul gören Kadın Birliği'nden de yine ikinci bölümde bahseden Zihnioğlu, ancak Kadınlar Halk Fırkası'ndaki siyasal haklara dair maddenin tamamen kaldırılarak ve yönetmeliğe "birliğin siyasetle alâkası yoktur" ibaresi eklenerek Kadın Birliği'nin kurulmasına hükûmetçe izin verildiğini belirtir. Yani birlik, ancak hükûmetin kadın hakları alanında çizdiği sınırların dışına çıkmadığı takdirde var olabilecektir. Nezihe Muhiddin, devrin hâkim ideolojisi olan Kemalizmle kendi fikirlerinin uyuşmazlığından çekinmeyerek, 1925 senesinde kurduğu *Kadın Yolu* dergisinde yüksek sesle gayelerini deklare ettiği ve yıldırma politikalarına karşılık vermeyerek birliği terk etmediği için 1927 senesinde Kadın Birliği başkanlığından istifaya zorlanmış, birliğe hükûmetin öngördüğü şekilde bir özgürlük alanı tanınarak birlik yeni bir başkanla yeni bir kimliğe büründürülmüştür. Keza birliğin yayın organı olarak görülebilecek *Kadın Yolu* dergisi de Nezihe Muhiddin'in Kadın Birliği başkanlığından istifaya zorlanmasının ardından 1927 senesinde yayımına son vermiştir. Zihnioğlu, ikinci bölümde son olarak polisiye tedbirlerle siyasal haklar hareketinin bastırılarak Kadın Birliği'nin kendini feshinden ve Nezihe Muhiddin'in hükûmetçe gözden düşürülüp suçlanarak tarihten silinişinden bahsetmiştir.

Kadınsız İnkılap, şair İsmet Özel'in, tarih yazımının cilveleri üzerine çok şey söyleyen şu dizesini hatırlatır niteliktedir: "Tarih, onu tanımazlıktan geldi." Bu noktada tarihin nesnellığının ve hatta imkânının mümkün olup olamayacağı sorusu karşımıza çıkacaktır. Tarih geçmişin "sahih" bilgisi midir, yoksa tarihçinin yahut tarih yazımına yön verenlerin inşa ettiği ölçüde mi bir mevcudiyet taşıır?

Foucault, tarihin, tarihçilerin geçmiş hakkındaki çağdaş söylemlerinden ibaret olduğunu ve tarihten iktidar ilişkilerinin kurulmasında ve bu ilişkilerin sürdürülmesinde istifade edildiğini ifade etmektedir. Haliyle tarihin, kimilerini tanımazlıktan gelmesi yahut geri planda bırakması veyahut kanonik söylem icabınca kimi şahsiyetlere ve hadiselere, “gerektiğince” ve “olması gerektiği şekilde” yer vermesi kaçınılmaz olacaktır. Kendisi böylesine muğlâk olan tarih nosyonunun önüne bir de bulunduğu her yerde yeni tartışma ortamlarına zemin hazırlayan kadın kelimesi eklendiğinde, yani kadın tarihi diye bir adlandırma söz konusu olduğunda, yaşanmışlıklara dair bir şeyler söylemenin bir kat daha zorlaşması şaşkırtıcı olmayacaktır. Keza Zihnioğlu da birçok kaynaktan istifade ederek ve çeşitli kütüphanelerden topladığı evraklarla delillendirdiği çalışmasında; mesele kadın tarihi olduğunda mevcut kaynaklara ulaşmanın bir kat daha zorlaştığına, tüm gayretlerine rağmen bazı belgelere erişemediğine değiniyor.

Nezihe Muhiddin, gerek devrinde gerekse sonrasında yapılan çalışmalarda kendisine yer verilmeyen, verilmesi uygun görülmeyen yahut buna müsaade edilmeyen bir şahsiyet olsa da, o yıllar itibarıyla meydana gelen fırsat eşitsizliğine ve kadınların araçsallaştırılmasına kafa tutan, Kadınlar Halk Fırkası girişiminin de gösterdiği üzere tesir ve temsil kabiliyeti yüksek bir kadın entelektüel olarak dikkat çeker. Nezihe Muhiddin, Türk kadınlarının siyasi haklarını elde etme mücadelesinde büyük gayretleri bulunan, kendisine hâkim idrak tarafından biçilen rolle yetinmeyen, kendi rolüne kendisi karar vermek isteyen bir isim olarak devrin iktidarıyla ters düşmüş, bu sebeple gözden düşürülmüş, bilinçli bir şekilde unutturulmuş eylemci bir kişiliktir. Hatta onun bu girişimleri yalnızca erkek siyaset adamlarınca değil, iktidarın biçtiğiyle yetinen kadımlarca da hasıraltı edilmiştir. Bu noktada, kategorik ve şahıs bazlı düşünmemenin gereği tekrar ortaya çıkar. Daha genel bir projeksiyondan bakıldığında asıl meselenin Nezihe Muhiddin’in siyasi haklar karşısındaki tutumu değil, oluşturulması arzu edilen kadın kimliği ile uyum göstermeyişi olduğu dikkati çekmektedir. Nezihe Muhiddin’in Cumhuriyet’in anası yahut kız çocuğu olmak gibi bir arzusu yoktur; söz söylenen değil, söz söyleyen tarafta olmak ister. Elbette bunu yalnızca kendisi

için değil, tüm kadınlar için öngörür ve bu durum onun ilerlenecek yolda “engel” oluşturma potansiyelini açık ettiği için kendisi tüm varlığıyla yok sayılır.

Nezihe Muhiddin’in hikâyesini okumanın, kadına kamusal görünürlüğü ve seçme-seçilme hakkının bahşedildiğini aşıl原因an resmî söyleme değerli ve kuvvetli bir alternatif yaratacağı muhakkaktır. Bu noktada *Kadınsız İnkılap*’ın; okuyucusuna, kurucu kadronun ulusun bir parçası olarak kadını nasıl ele aldığını gösterecek ve pozitivist tarihin imkânına dair farkındalık kazandıracak yol açıcı bir rehber hüviyetinde olduğu söylenebilir. Bununla birlikte elli sayfayı bulan notlarla zenginleştirilmiş ve istifade edilen kaynakları büyük bir açıklıkla sunan çalışma, Cumhuriyet’in ilk yıllarında kadın kimliğinin inşasına ilgi duyanlar için oylumlu bir kaynakçayı da haizdir.